

könyvtárakéhoz viszonyítva) elsősorban gazdaságossági tényezők következménye. Úgy gondolják, hogy az áttérés 1985 előtt nemigen válik gazdasági kényszerrel. Sok nagykönyvtár úgy nyilatkozott, hogy döntésükkel megvárják a *Library of Congress* végleges elhatározását. A nagykönyvtárak arra is hivatkoztak, hogy ezen a területen még sok kutatást kell folytatni.

A jelen vizsgálat a következő előrejelzéseket alapozta meg:

1. Jelentékeny és egyre növekvő érdeklődés mutatkozik a cédulakatalógust felváltó alternatívák iránt, különösen az utóbbi két évben.

2. Bár néhány nagykönyvtár hamarosan lezárja a cédulakatalógust és más alternatívára tér át, a többség – legalábbis 1985-ig – nem óhajt technikai változtatást.

3. A nagykönyvtárak automatizálása kooperációban fog végbemenni.

4. Az automatizálást követően a cédulakatalógusokat lezárják, majd valamilyen fotómásolat készítése után eliminálják. A nagykönyvtárakban hosszú ideig két katalógus fog egyszerre működni: egy lezárt retrospektív katalógus cédulán vagy lefényképezve, és egy nyitott, géppel olvasható, automatizált katalógus.

5. A nagykönyvtárak többsége on-line katalógust fog használni, amelyhez különböző egyéb formák, mint könyv, mikroformátum stb. kiegészítések járulnak majd. A nagy gyűjteményekben a nyomtatott könyvkatalógus kizárólagossága nem elfogadható, mert lassú a kumuláció és drága a nyomtatás. A teljes egészében mikroformátumú katalógus sem megfelelő, mert a felhasználók nem egyöntetűen helyeslik, és mert ez a forma nem növeli meg lényegesen a kutatási lehetőségeket. Ezért a nagykönyvtárak állandóan változó „kevert” on-line, könyv- és mikroformátumú katalógusokat hoznak majd létre, hogy a pillanatnyi helyzetnek, igényeknek és gazdasági körülményeknek megfeleljenek.

/BIERMAN, K. J.: *Automated alternatives to card catalogs: the current state of planning and implementation* = *Journal of Library Automation*, 8. köt. 4. sz. 1975. p. 277–298./

(Valkó Péter)



Kisgépes, olcsó és hatékony kézi kölcsönzési rendszer

Az ideális kölcsönzési rendszerrel kapcsolatos kívánalmak:

- a kölcsönzési ügylet legyen gyors és egyszerű;
- a kölcsönzési nyilvántartás legyen világos és egyértelmű;
- a visszaérkezett anyag kiiktatása egyszerűen történjék;

- a felszólításokat könnyen lehessen elvégezni;
- a rendszer viszonylag ne legyen költséges.

Az on-line kölcsönzési rendszer az első négy feltételt nagyjából kielégíti, de általában eléggé költséges. Az off-line rendszerek viszont – annak ellenére, hogy sok helyen megfelelnek – többnyire csak nagy késéssel adnak információt a kölcsönzött állomány helyzetéről.

A kis számítógépes rendszerek olcsók, de nagy gyűjteményeknél retrospektív feldolgozásra már nem alkalmazhatók. A hagyományos kézi rendszerek olcsón működnek, de az ideális rendszer követelményeit aligha elégítik ki.

A megoldás a kisgépes kézi kölcsönzési rendszer. A kaliforniai *Stanford Egyetem LANE Orvosi Könyvtárában* megvalósított változata mind költségek, mind üzemképesség viszonylatában – néhány hónapos tapasztalat alapján – kedvező megoldásnak látszik.

A kézi rendszer kétféle lehet: *könyvkártya alapú* és *kölcsönzőkártya alapú*.

A könyvkártyás rendszerben a kártya (amely a könyvről a feldolgozással egyidejűleg készül és a könyvben tárolják) tartalmazza a kötetről a bibliográfiai információt. A kölcsönzés során az olvasó csak aláírja a kártyát. Ebben a rendszerben tehát kevés teher hárul az olvasóra, a könyvtáros megterhelése a jelentős (olvashatatlan aláírások, dátum stb. miatt).

A kölcsönzőkártyás rendszerek az olvasónak nagyobb szerepet adnak, ui. kölcsönzéskor a kölcsönzőkártyára az összes adatot rá kell az olvasónak írnia. Ezzel a könyvtárosoknak a kölcsönzési folyamat során kevesebb a munkájuk, de utólag, a feldolgozásnál, már többletmunkát okoznak a nem pontos adatok, nehezen olvasható kézírás stb. A kölcsönzőkártya több példányos, a lejárat jelzésén kívül egy példány nyugtául is szolgál a könyv visszaadásakor stb.

A géppel segített kölcsönzési rendszerek félreérthetetlen nyilvántartást tesznek lehetővé, idő- és energiamegtakarítással. A kisgép készíti a kölcsönzőkártyát és a könyvkártya adatait is mechanikus úton viszik be a megfelelő nyilvántartásba.

A *LANE* könyvtári rendszer olyan kisgéppel segített kézi kölcsönzési eljárás, amely a *könyvkártya* és a *kölcsönzőkártya kombinációján* alapul. Jellemző tulajdonságai a következők:

szabványméretű és típusú – az USA-ban elterjedt hitelkártyával azonos – műanyag préselt könyvtári kártyát használ;

a teljes kölcsönzési információt szabványosított főtípusú formában tartalmazza és így megkönnyíti a lejárat felosztásának készítését;

bár a nyilvántartások a folyóiratcím vagy raktári szám szerint vannak rendezve, a kölcsönzési információ a lejárat szerint is visszakereshető anélkül, hogy minden egyes tételt át kellene vizsgálni;

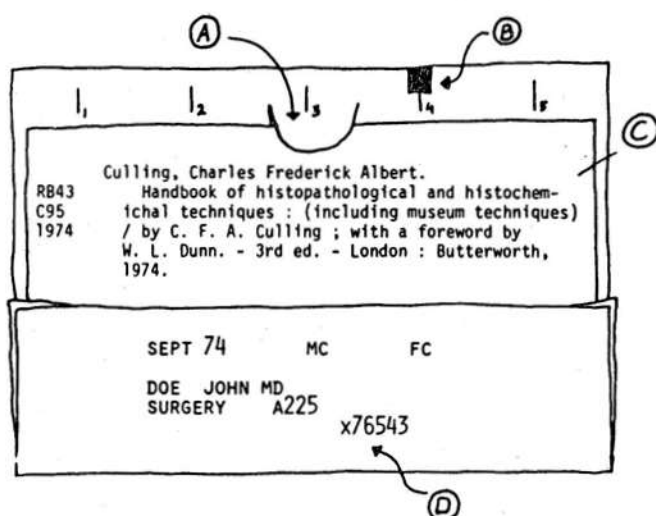
nincs szükség különlegesen előkészített könyvkártyá-

ra, mert erre a célra a katalóguskártya másolatát használják.

Az olvasó behelyezi a műanyag könyvtári olvasójeget az ADDRESSOGRAPH készülékbe egy üres tasakkal együtt (1. ábra). A készülék az előzéklapra nyomtatja a kölcsönző adatait. Az olvasó a kölcsönzendő könyvet az előkészített tasakkal együtt a könyvtárosnak adja, aki kiveszi a könyvkártyát a könyvből, behelyezi a tasakba, megjelöli bevágással a regisztert és pecsételi a lejáratot a kötetbe. Ha kötetlen folyóiratszámokat adnak ki, akkor az eljárás hasonló, a kölcsönző adatait az ADDRESSOGRAPH nyomtatja a tasakra, de könyvkártya hiányában a felső részre az olvasó kézzel írja fel a folyóiratszám bibliográfiai adatait.

1. ábra. Katalóguscédula a tasakban

- A Kivágás
B A lejárat időpont kódja
C Katalóguscédula
D Kölcsönzői adatok a tasakon



A felgyűlt tasakokat naponta többször lebélyegzik mágnesfestékekkel a lejárati szerinti visszakeresés céljára, majd a nyilvántartásba helyezik.

Az eddigi tapasztalatok igazolták a rendszer előnyeit.

/STANGL, P.: A low-cost, efficient, machine-assisted manual circulation system = *Special Libraries*, 66. köt. 9. sz. 1975. p. 421-425./

(Horváth Katalin)



Hogyan vásárolnak a könyvtárak kiadványokat

Az ALA (American Library Association = Észak-Amerikai Könyvtárak Egyesülete) és az AAP (Association of American Publishers = Észak-Amerikai Kiadók Egyesülete) kérdőíves felméréssel megvizsgálta, hogy a könyvtárak milyen módon vásárolnak kiadványokat, és a kiadók miként segítik a könyvtárakat beszerzéseikben. 61 kiadó vállalat és 212 könyvtár válaszából az alábbiakban közlünk néhány adatot, a felmérés eredményeit tartalmazó jelentés felhasználásával. (Megjegyezzük, hogy a feltett kérdésekre nem mindegyik kérdezett intézmény válaszolt.)

A kiadóvállalatoknak feltett kérdések

A kiadóvállalat forgalmának hány százalékát teszik ki a könyvtárak?

		kiadó
10%	alatt	8
10-19%	alatt	5
20-29%	alatt	8
30-39%	alatt	3
40-49%	alatt	11
50-59%	alatt	3
60-69	alatt	6
70%	felett	15

A nagykereskedelmi forgalmat tartalmazzák-e az előző adatok?

igen - 52 kiadó nem - 8 kiadó

A teljes piaci forgalom hány százalékánál számítanak a könyvtári beszerzésekre?

	kiadó
0-19%	26
20-49%	14
50-74%	2
75%	felett 13

Véleményük szerint a könyvtárak vásárlásait befolyásolják-e az árak?

igen - 49 kiadó nem - 7 kiadó

Hogyan látják a könyvtári piacot az eljövendő 5 évben?

	kiadó
növekvő irányzatú	19
csökkenő irányzatú	9
stagnáló	32

Ösztönzik-e a könyvtárakat közvetlen vásárlásra?

igen - 25 kiadó nem - 34 kiadó